

Ceļā uz Latvijas ekonomikas un eksporta strukturālo transformāciju

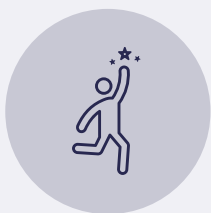
Oļegs Krasnopjorovs

Latvijas Bankas Ekspertu sarunas

2026. gada 9. septembrī

Vienīgais ceļš, kā Latvija var kļūt bagāta, – prast ražot un eksportēt vērtīgus produktus

Ekonomiskā attīstība nenozīmē ražot to pašu, tikai vairāk (īpaši tad, kad ekonomikai nav daudz brīvo jaudu).

Attīstības pamatā ir arvien sarežģītāku produktu ražošana un eksports. Tā ir strukturālā transformācija: resursi tiek pārcelti no zemas pievienotās vērtības uz augstas pievienotās vērtības produktu ražošanu.

Ražojot un eksportējot tikai vienkāršus produktus, nevar panākt attīstīto valstu labklājību.

Valstis	Specializējas šo preču ražošanā un eksportā	IKP uz iedzīvotāju*
Vācija, Zviedrija, Lielbritānija	elektronika, ķīmija un farmācija, mašīnbūve, transportlīdzekļi	58–63 tūkst. ASV dolāru gadā
Kambodža, Bangladeša, Šrilanka	izejvielas, apģērbs, lauksaimniecība, koksnes apstrāde	3–5 tūkst. ASV dolāru gadā

* Baltijas valstīs: 26–34 tūkst. ASV dolāru gadā.

Eksports ir izšķiroši svarīgs tādām nelielām ekonomikām kā Latvija. Eksports:

- ASV, Ķīna, Indija: 10–25 % no IKP;
- Vācija, Francija, Itālija: 30–40 % no IKP;
- Latvija, Lietuva, Igaunija: 60–80 % no IKP.

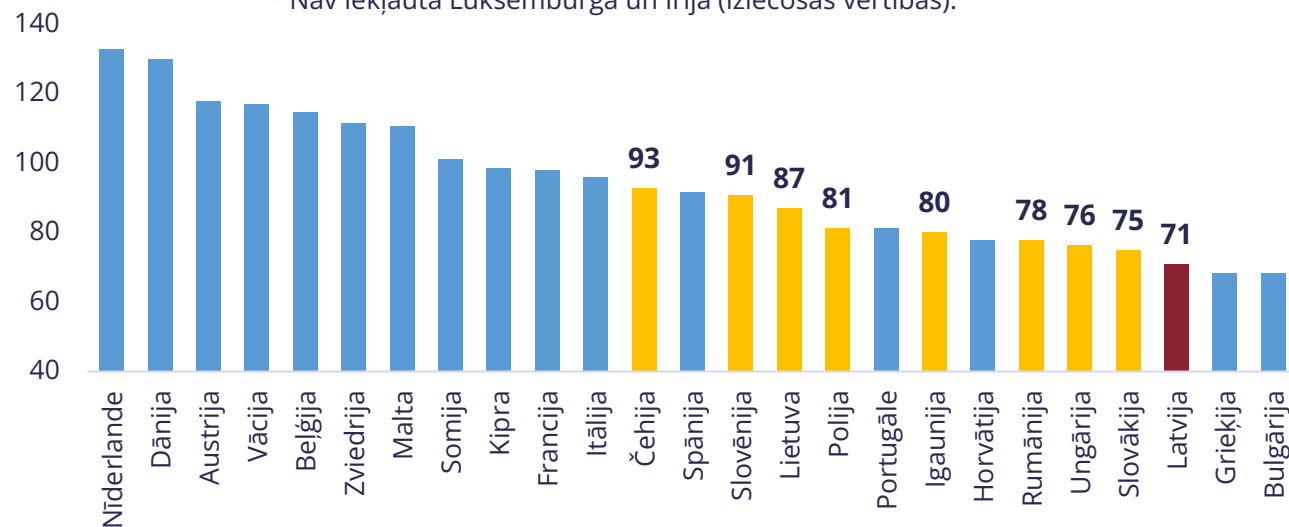
Latvijas spēju eksportēt vērtīgus produktus salīdzinām ar mūsu tuvākajiem ES kaimiņiem: ES8

Latvijas konkurētspēju salīdzinām ar ES8 valstīm: Lietuva, Igaunija, Polija, Čehija, Ungārija, Rumānija, Slovākija, Slovēnija.

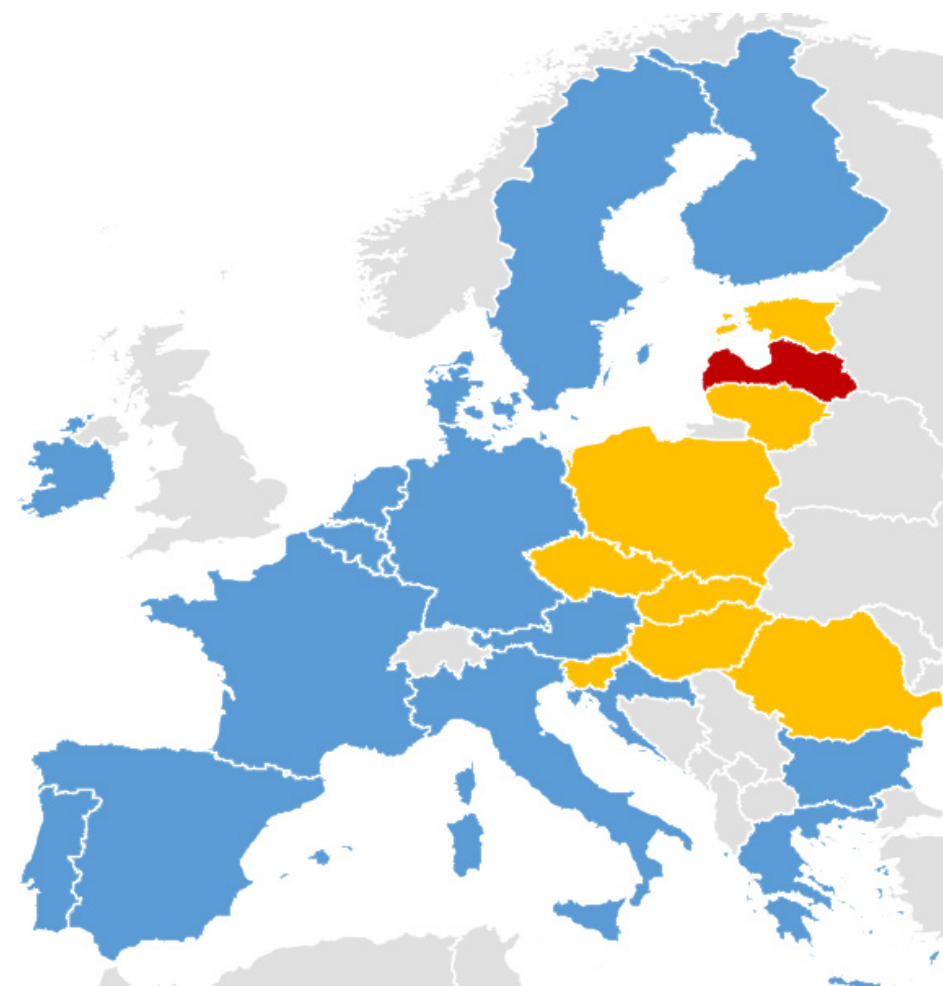
Tās ir valstis, kuru ienākumu līmeni Latvijai ir reāli sasniegt tuvāko 10–20 gadu laikā (IKP uz iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes tajās ir 75–93 % no ES vidējā, Latvijai 71%).

IKP uz iedzīvotāju ES valstīs* (2025. gadā; pēc pirktspējas paritātes)

* Nav iekļauta Luksemburga un Īrija (izlecošās vērtības).

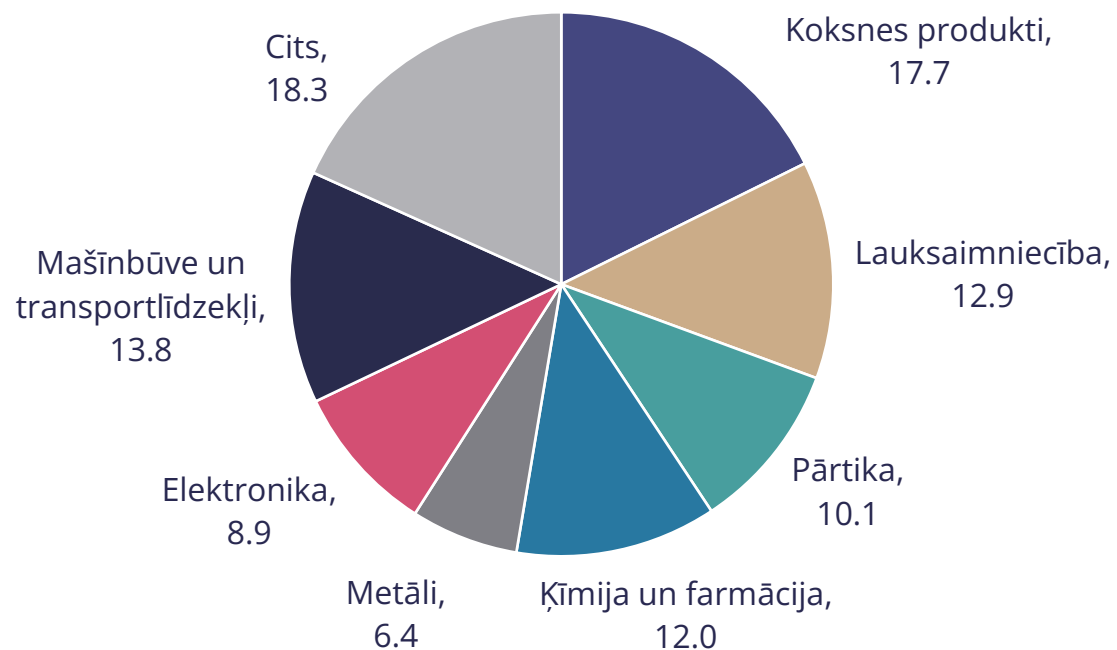

Latvija, ES8 un pārējās valstis

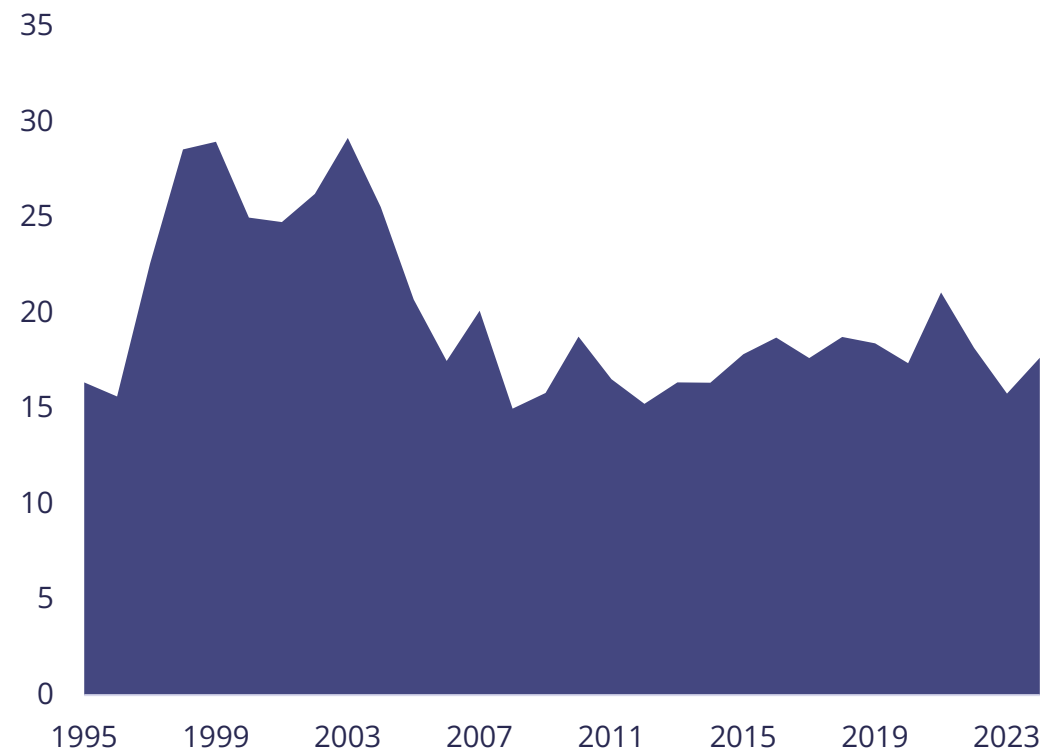

Kāpēc vajag starpvalstu salīdzinājumu: Latvijas eksporta struktūra – pietiekami diversificēta?

Latvijas preču eksporta struktūra (%; 2024. gadā)

Koksnes produktu īpatsvars Latvijas preču eksportā
(%; 1995.–2024. gadā)

Kopsavilkums

Latvijai ir ļoti augsta (un augoša) konkurētspēja šādu preču eksportā:

- kokapstrāde,
 - lauksaimniecība,
 - pārtika
- (1.–2. vieta ES9 valstu grupā).

Latvijai ir augsta konkurētspēja arī vairāku biznesa pakalpojumu eksportā:

- informācijas tehnoloģijas,
 - transports,
 - tūrisms
- (2.–4. vieta ES9 valstu grupā).

Latvijas preču eksportam kopumā ir zema sarežģītība, ko galvenokārt nosaka zema konkurētspēja augstas pievienotās vērtības preču eksportā:

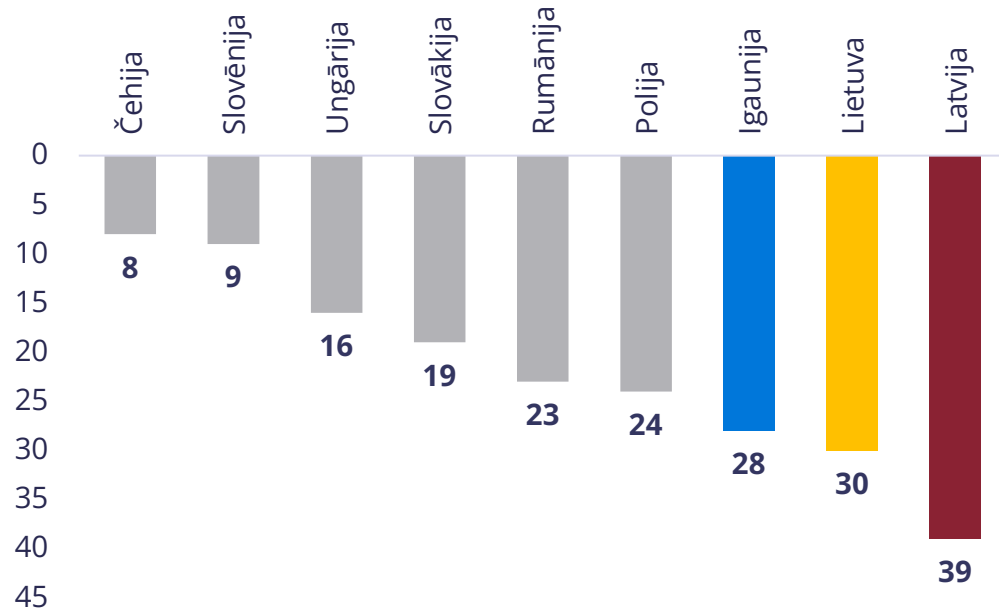
- mašīnbūvē un transportlīdzekļos,
 - elektronikā,
 - ķīmijā un farmācijā
- (6.–9. vieta ES9 valstu grupā).

Šajās preču grupās augsta eksporta konkurētspēja ir tikai atsevišķiem produktiem.

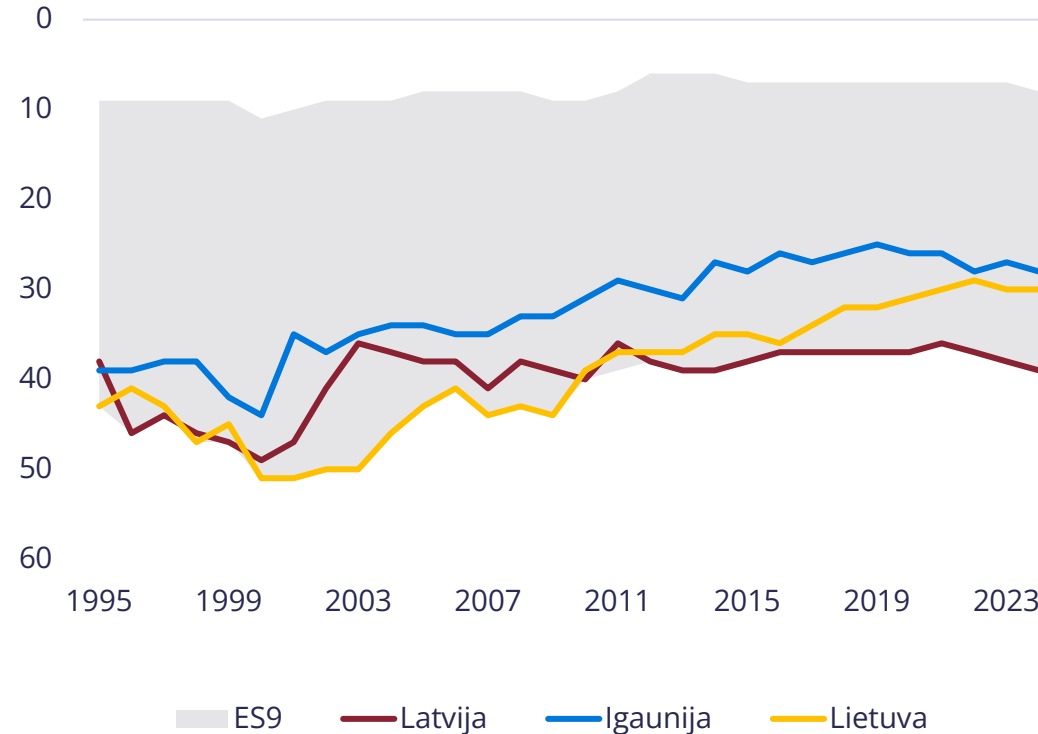
Preču eksporta sarežģītībā esam pēdējā vietā ES9 valstu grupā kopš 2012. gada

Preču eksporta sarežģītība

ES9 valstu rangs pasaules mērogā (2024. gadā)

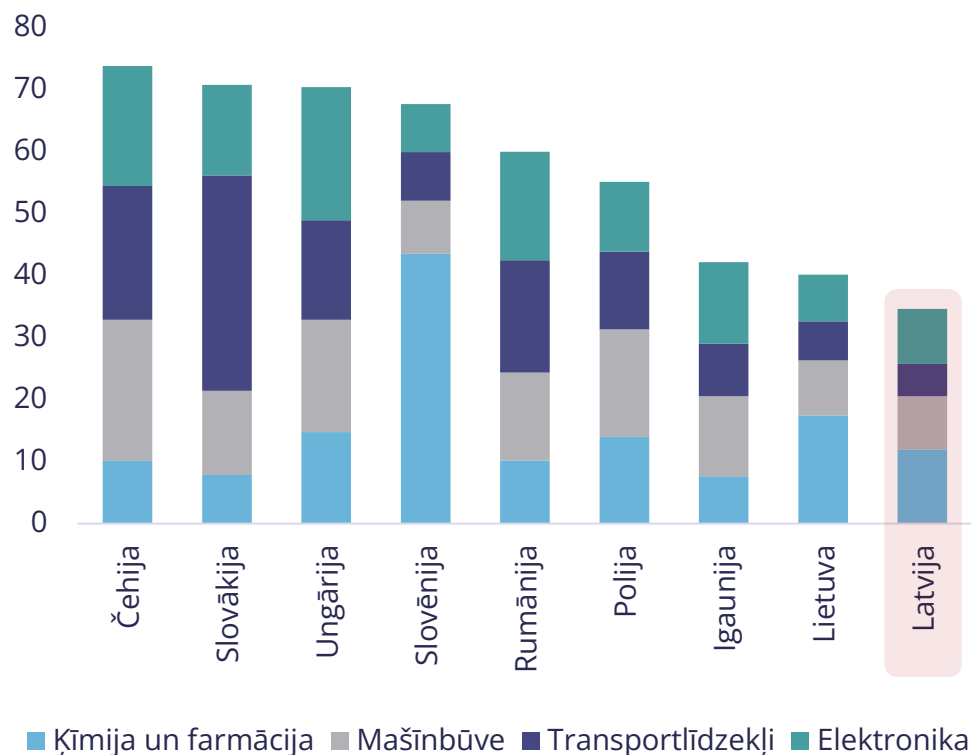
ES9 valstu rangs pasaules mērogā (1995.–2024. gadā)

Pelēkais laukums atspoguļo ES9 valstu (Latvija + ES8) minimālo un maksimālo vērtību. ES8 valstis ir Lietuva, Igaunija, Polija, Čehija, Ungārija, Rumānija, Slovākija un Slovēnija. Ekonomikas sarežģītības indekss pamatojas uz HS92 produktu klasifikāciju.

Sarežģītas preces eksportējam par maz

Elektronikas, ķīmijas un farmācijas, mašīnbūves un transportlīdzekļu daļa preču eksportā (%; 2024. gadā)

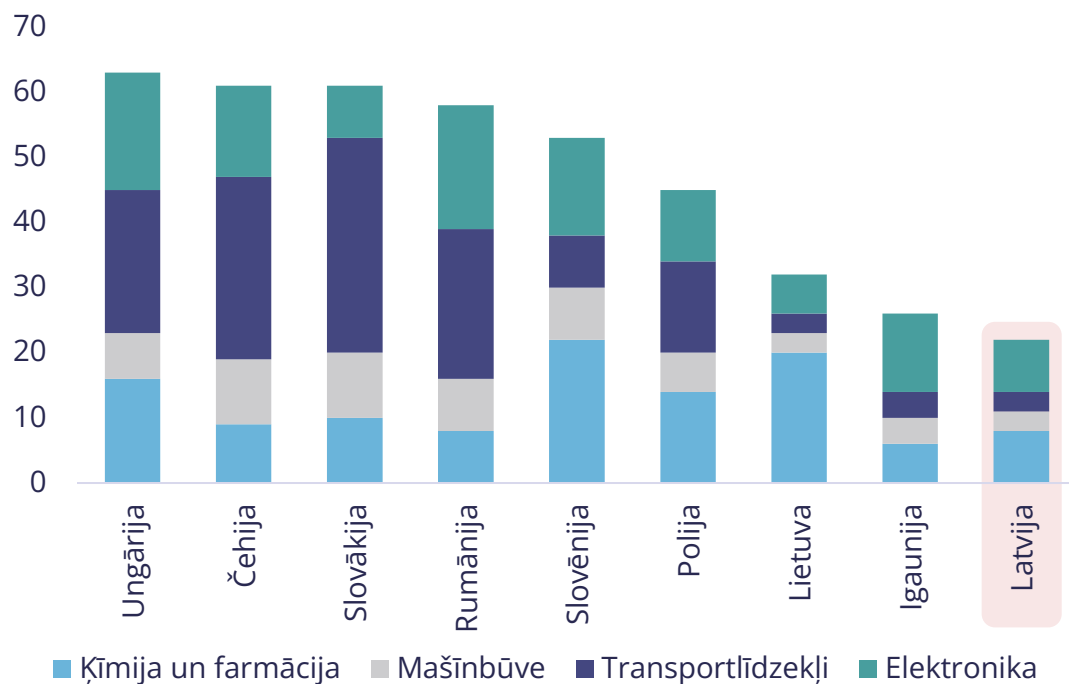

Kāpēc ar šo vienu attēlu nepietiek:

- 1) reeksports iekļauts attēlā (=> veicām detalizētu reeksporta novērtējumu par Latviju, bet par citām valstīm trūkst datu);
- 2) daļa šo produktu vērtības nav radīta konkrētajā valstī (=> analizējam eksporta struktūru arī no pievienotās vērtības puses, kas noņem reeksportu);
- 3) attēlā ir tikai preces, bet varbūt esam konkurētspējīgi pakalpojumos (=> analizējam arī konkurētspēju pakalpojumos);
- 4) ne visi produkti šajās produktu grupās ir ar augstu pievienoto vērtību (=> analizējam, kas notiek katras nozares iekšienē);
- 5) arī ārpus šīm produktu grupām ir produkti ar augstu pievienoto vērtību (=> analizējam, kas notiek katras nozares iekšienē).

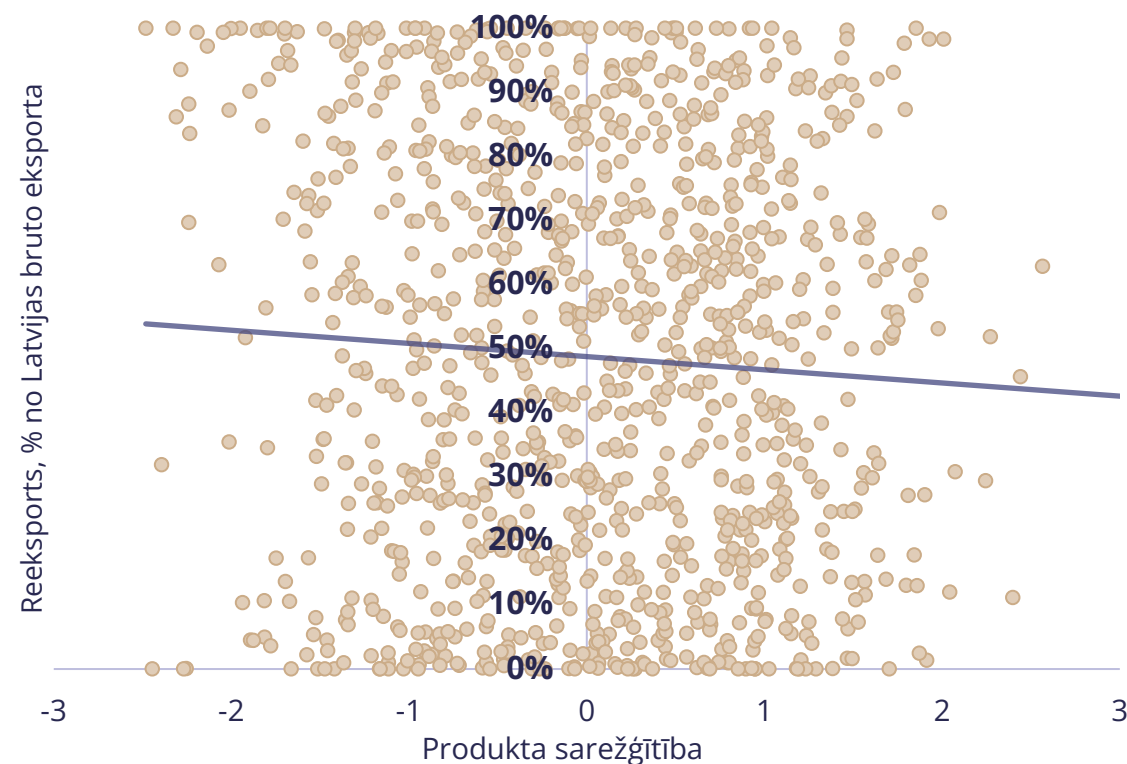
Reeksports un starppatēriņa preču imports šo ainu maina maz

Elektronikas, ķīmijas un farmācijas, mašīnbūves un transportlīdzekļu daļa preču eksporta iekšzemes pievienotajā vērtībā (%; 2022. gadā)

* Latvijas Bankas reeksporta novērtējums pamatojas uz Latvijas uzņēmumu mikro datiem.

Reeksporta īpatsvars Latvijas eksportā* un produktu sarežģītība (2023. gadā; HS92 4 ciparu produktu grupu dalījumā)

Konkurētspēja preču eksportā vs. pakalpojumu eksportā

Latvijas eksporta konkurētspēja salīdzinājumā ar ES8 valstīm (jaunākie pieejamie dati)

	Preces	Biznesa pakalpojumi
Tirdzniecības balance	😞	😊
Globālā tirgus daļa	😞	😊
Nozares īpatsvars ekonomikā	😞	😐
Specializācijas indekss (RCA)*	😞	😊

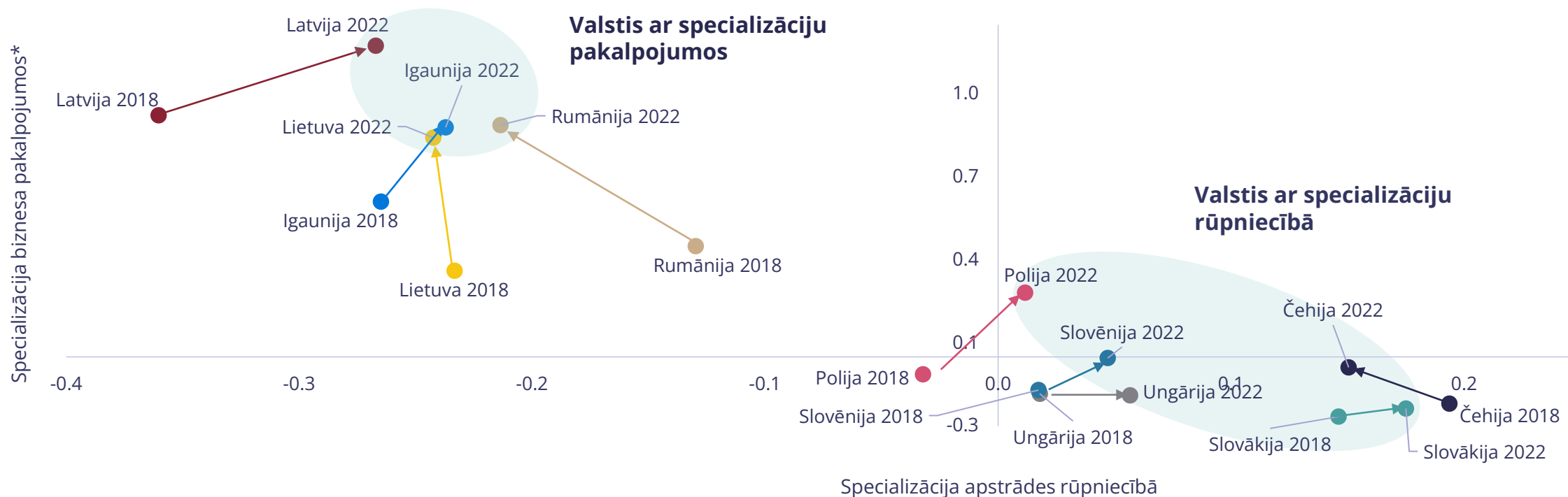
* Produktu grupas īpatsvars valsts eksportā/Produktu grupas īpatsvars pasaules eksportā.

Apzīmējumi: eksporta konkurētspēja ir augsta 😊, vidēja 😐, zema 😞.

ES8 valstis ir Lietuva, Igaunija, Polija, Čehija, Ungārija, Rumānija, Slovākija un Slovēnija.

ES9 reģionā skaidri iezīmējas divas valstu grupas ar:
(1) specializāciju rūpniecībā;
(2) specializāciju pakalpojumos. Latvija atrodas otrajā grupā.

ES9 valstu eksporta specializācijas indekss (RCA**) rūpniecībā un pakalpojumos (2018. un 2022. gadā)

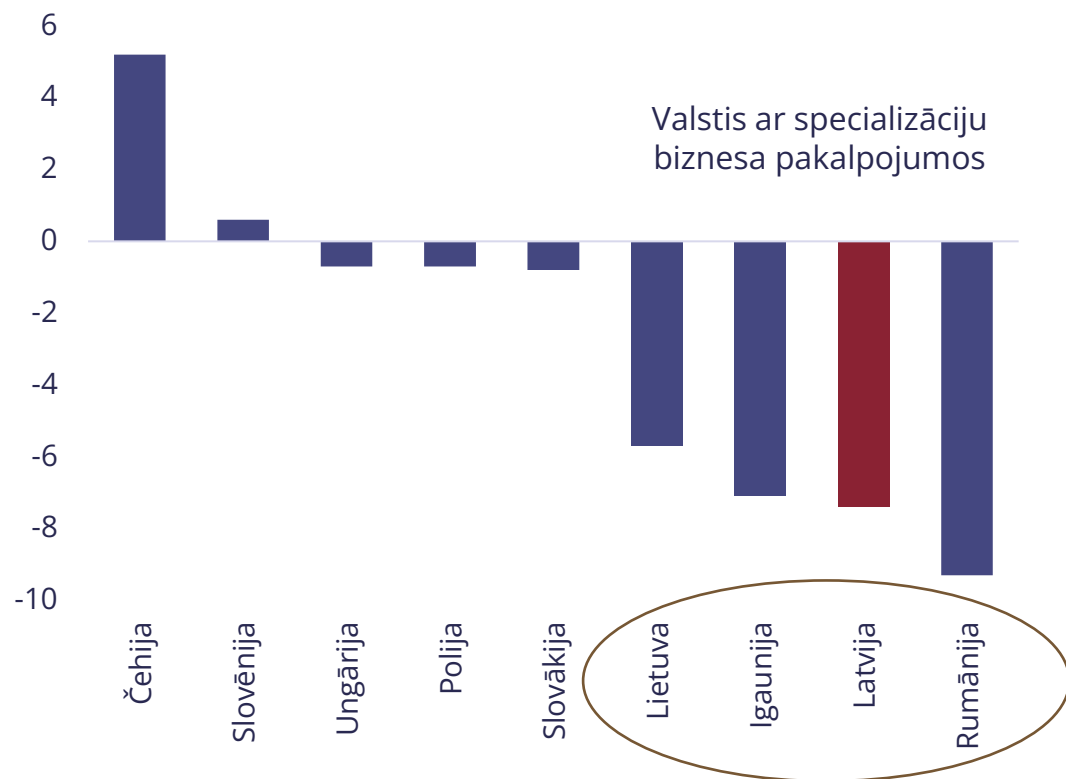

* Biznesa pakalpojumi ietver informācijas tehnoloģijas, finanšu, transporta, kā arī izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumus.

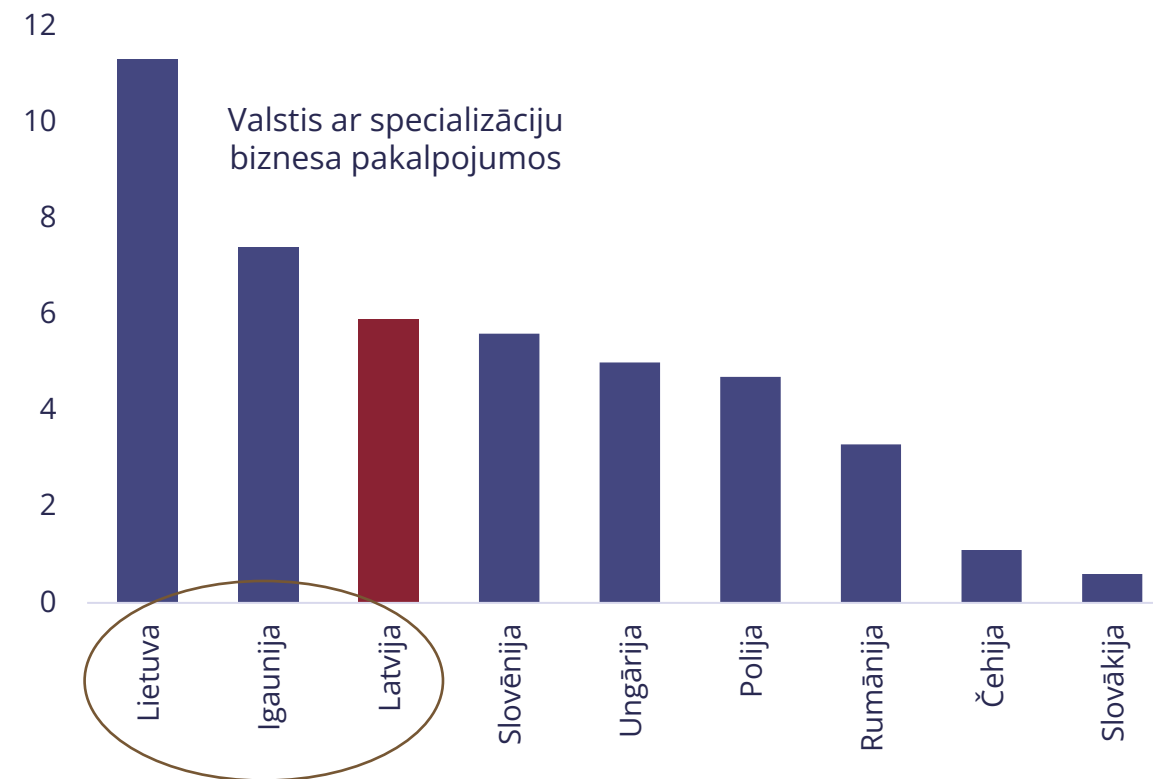
** Katrai valstij un nozarei aprēķināta iekšzemes pievienotā vērtība eksportā pret kopējo iekšzemes pievienoto vērtību eksportā un salīdzināta ar tās pašas nozares ES9 vidējo rādītāju. Ja noteiktā valstī tā ir lielāka par ES9 vidējo, $RCA > 0$ (salīdzinošā priekšrocība); ja tā ir mazāka, $RCA < 0$ (nav salīdzinošā priekšrocība).

Zema rūpniecības konkurētspēja atspoguļojas preču tirdzniecības bilances deficītā. Savukārt pakalpojumus eksportējam vairāk, nekā importējam

Preču tirdzniecības balance (% no IKP; 2024. gadā)

Pakalpojumu tirdzniecības balance (% no IKP; 2024. gadā)

Latvijai lielāks preču tirdzniecības deficīts un vājāka pakalpojumu balance nekā Lietuvai un Igaunijai

Pakalpojumu eksporta konkurētspējas rādītāji

Latvijas rangs ES9 valstu grupā (2022.–2024. gadā)

Pakalpojumu grupa	Īpatsvars eksportā	Tirdzniecības balance	Globālā tirgus daļa*	RCA specializācijas indekss**	Eksports uz iedzīvotāju
Ceļošana un tūrisms	1	6	4	1	5
Transports	2	4	3	2	4
Informācijas tehnoloģijas	3	4	3	3	3
Finanses un apdrošināšana	2	3	4	2	4

* Tirgus daļa koriģēta pēc iekšzemes kopprodukta lieluma.

** Produktu grupas īpatsvars valsts eksportā/Produktu grupas īpatsvars pasaules eksportā.

Krāsu apzīmējums: **1.–3. vieta: zaļš**; **4.–6. vieta: zils**; **7.–9. vieta: sarkans**.

Konkurētspēja preču eksportā: zemo vs. augsto un vidējo tehnoloģiju preces

Latvijas eksporta konkurētspēja salīdzinājumā ar ES8 valstīm (jaunākie pieejamie dati)

	Zemo tehnoloģiju preces	Augsto un vidējo tehnoloģiju preces
Tirdzniecības balance	😊	😞
Globālā tirgus daļa	😊	😞
Nozares īpatsvars ekonomikā	😊	😞
Konkurētspējas indekss (RCA)*	😊	😞

* Produktu grupas īpatsvars valsts eksportā/Produktu grupas īpatsvars pasaules eksportā.

Apzīmējumi: eksporta konkurētspēja ir augsta 😊, vidēja 😐, zema 😞.

Zemo tehnoloģiju preces ir pārtika, kokapstrāde, mēbeles un tekstils.

Augsto un vidējo tehnoloģiju preces ir no pārējām apstrādes rūpniecības nozarēm.

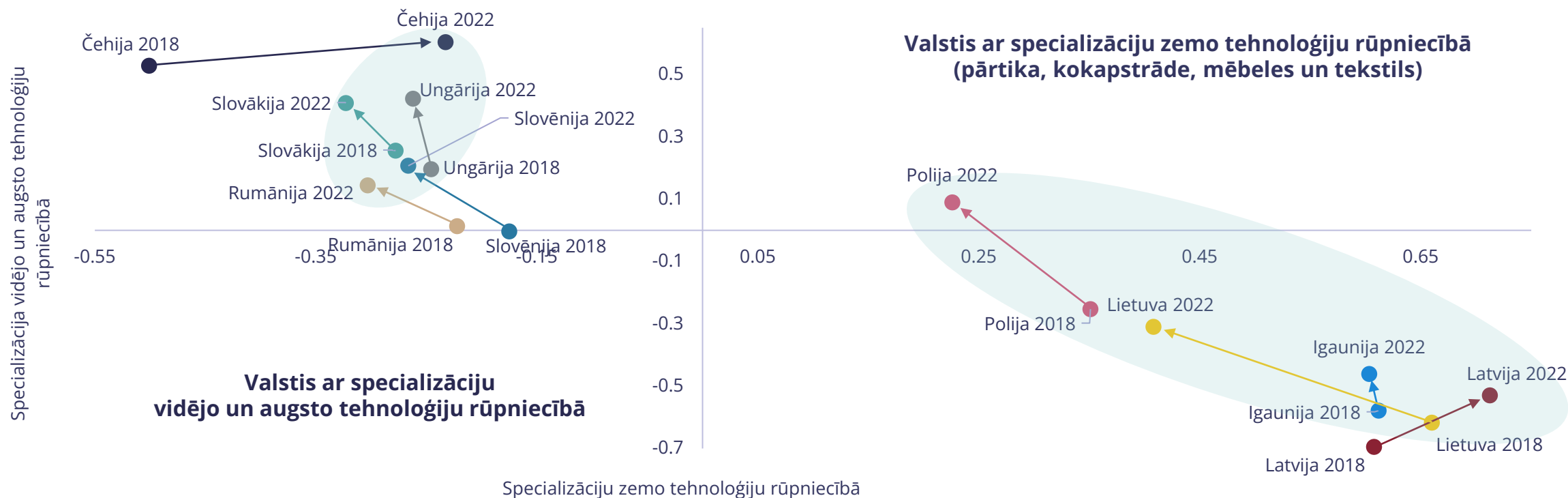
ES8 valstis ir Lietuva, Igaunija, Polija, Čehija, Ungārija, Rumānija, Slovākija un Slovēnija.

ES9 reģionā skaidri redzamas divas valstu grupas ar:

(1) specializāciju zemo tehnoloģiju rūpniecībā;

(2) specializāciju augsto un vidējo tehnoloģiju rūpniecībā. Latvija ir pirmajā grupā.

ES9 valstu eksporta specializācijas indekss (RCA*) zemo un augsto tehnoloģiju rūpniecībā
(pēc eksporta iekšzemes pievienotās vērtības; 2018. un 2022. gadā)

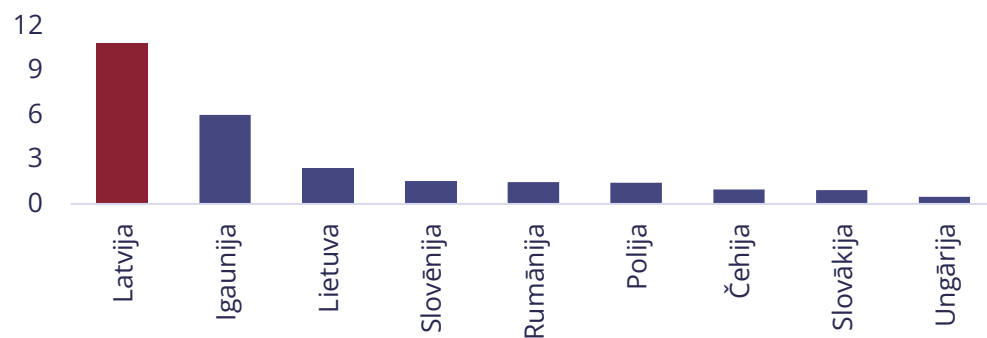

* Katrai valstij un nozarei aprēķināta iekšzemes pievienotā vērtība eksportā pret kopējo iekšzemes pievienoto vērtību eksportā un salīdzināta ar tās pašas nozares ES9 valstu vidējo rādītāju. Ja noteiktā valstī tā ir lielāka par ES9 vidējo, $RCA > 0$ (salīdzinošā priekšrocība); ja tā ir mazāka, $RCA < 0$ (nav salīdzinošā priekšrocība).

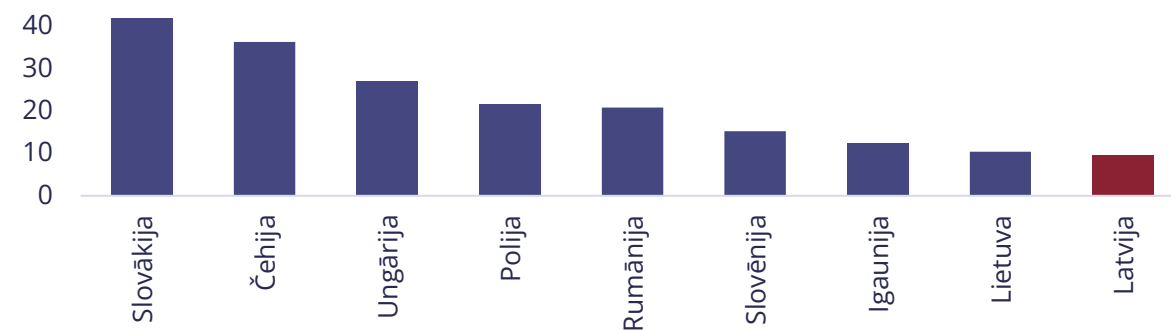
Latvijas preču eksportā dominē zemas sarežģītības produktu grupas

Produktu īpatsvars eksportā (%; 2022.–2024. gadā vidēji)

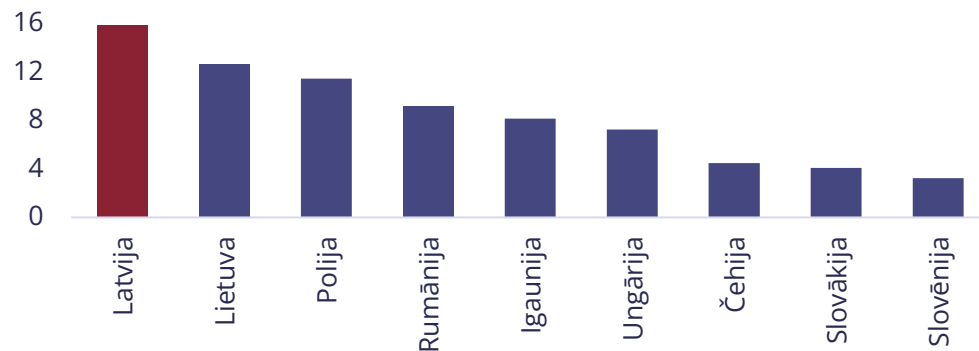
Kokapstrādes produkti (44.–46. produktu grupa)

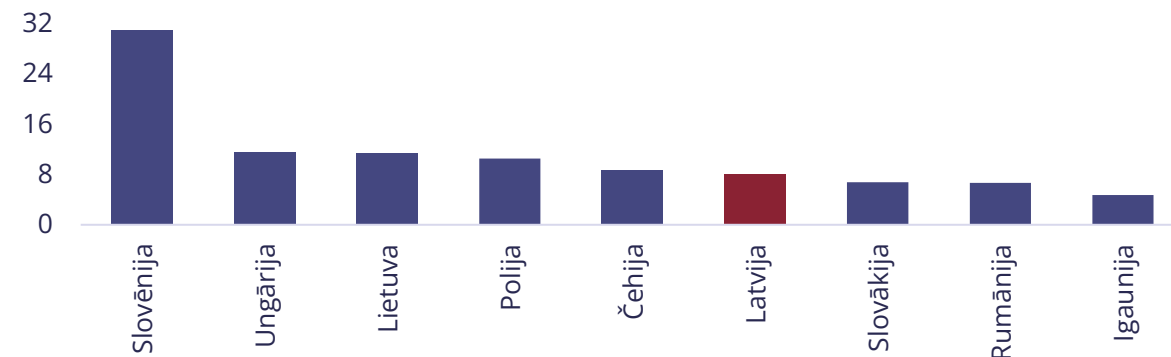
Mašīnbūve un transportlīdzekļi (84., 86.–93., 95.–96. produktu grupa)

Lauksaimniecības un pārtikas produkti (1.–24., 41.–43. produktu grupa)

Ķīmiskie un farmaceitiskie produkti (28.–40. produktu grupa)

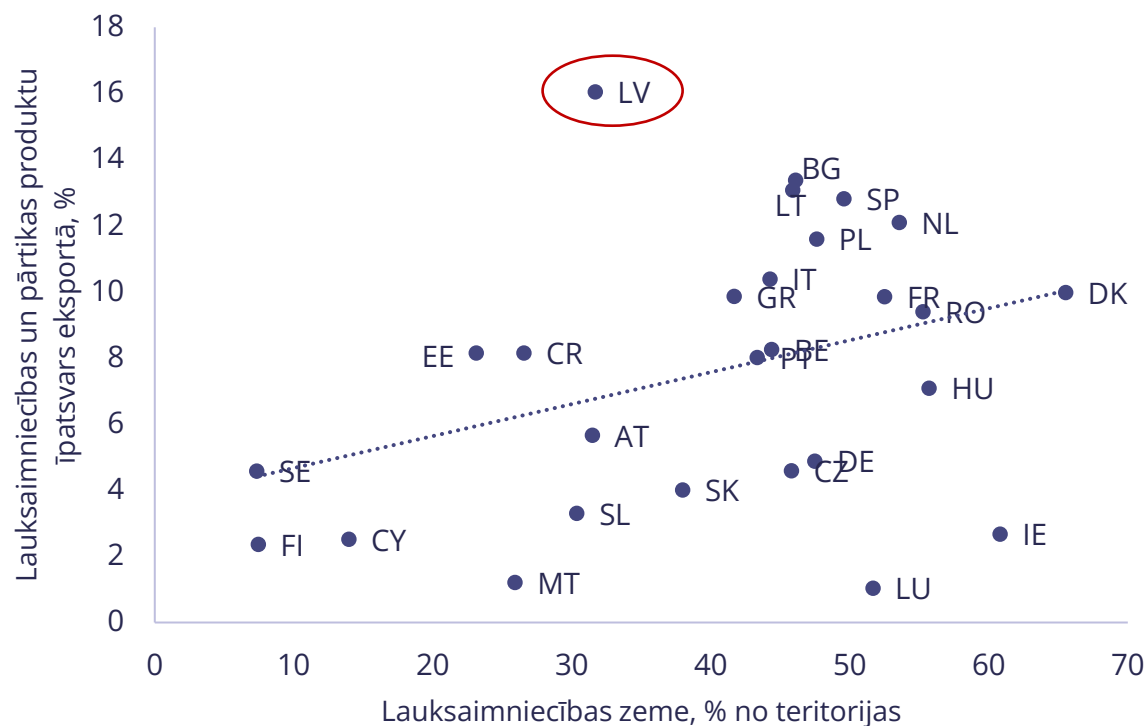

Zema sarežģītība ←

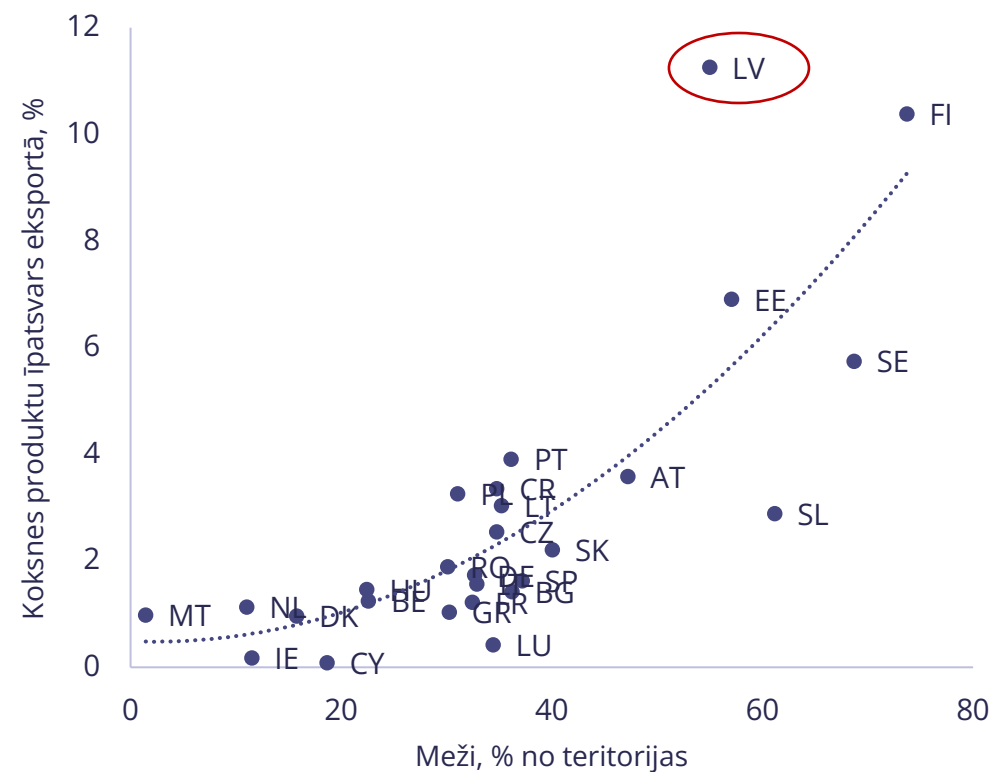
→ Augsta sarežģītība

Koksni un pārtiku eksportējam vairāk, nekā būtu pamatoti ar meža un lauksaimniecības zemes platībām

Lauksaimniecības zemes platības un lauksaimniecības un pārtikas produktu daļa eksportā ES valstīs (2023. gadā)

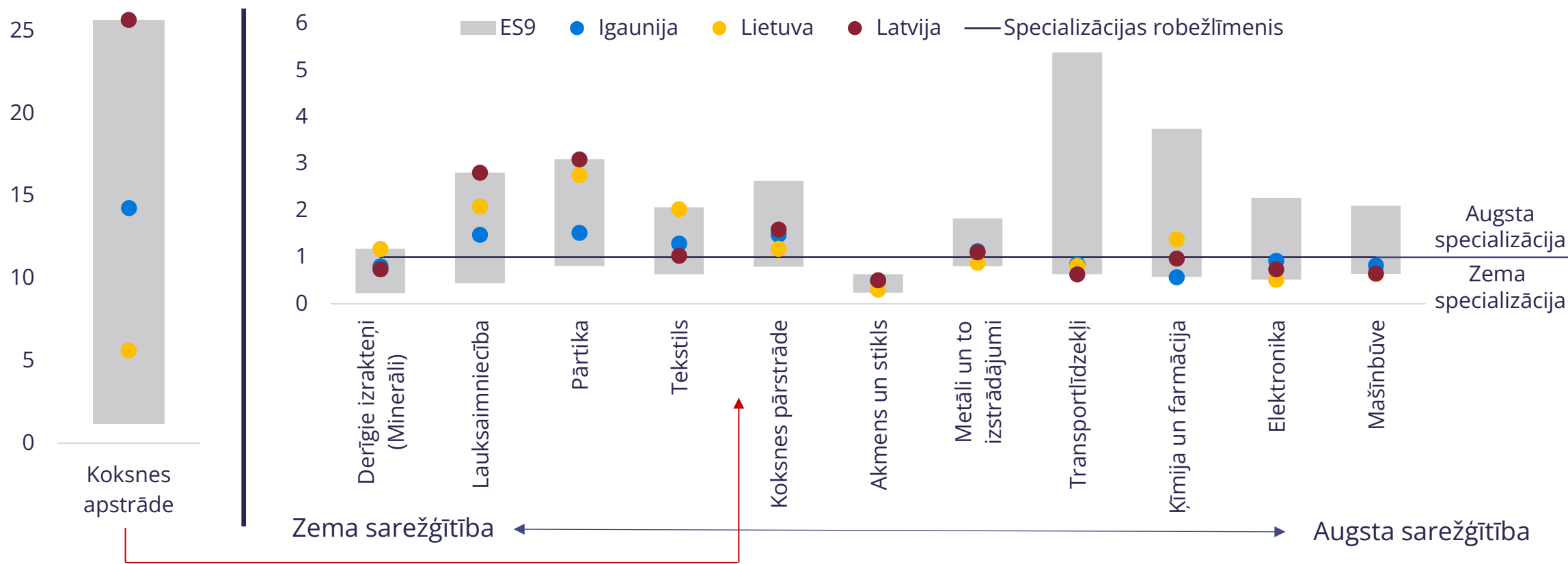
Meža platības un koksnes produktu daļa eksportā ES valstīs (2023. gadā)

Lauksaimniecības un pārtikas produkti: 1.–24. produktu grupa pēc HS92 klasifikācijas. Koksnes produkti: 44.–49. produktu grupa.

Latvijai ir augsta specializācija lauksaimniecības, pārtikas un koksnes produktu eksportā, bet zema specializācija sarežģītās produktu grupās...

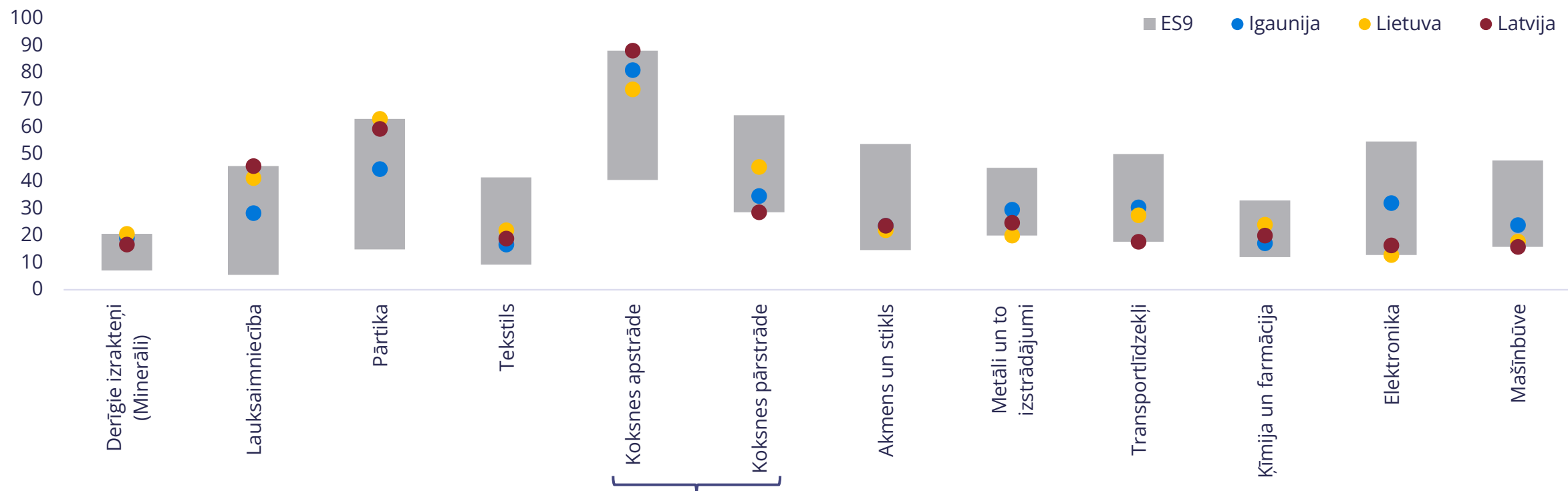
Eksporta specializācijas indekss (RCA*) produktu grupu dalījumā ES9 valstīs
(2022.–2024. gadā vidēji; bruto eksporta dati)

* Produktu grupas īpatsvars bruto eksportā salīdzinājumā ar pasaules vidējo rādītāju.

Latvijai ir daudz konkurētspējīgu produktu kokapstrādē, lauksaimniecībā un pārtikā, bet maz konkurētspējīgu produktu sarežģītās produktu grupās

Produktu īpatsvars ar augstu eksporta specializāciju (RCA)* produktu grupu dalījumā (%; 2022.–2024. gadā vidēji)

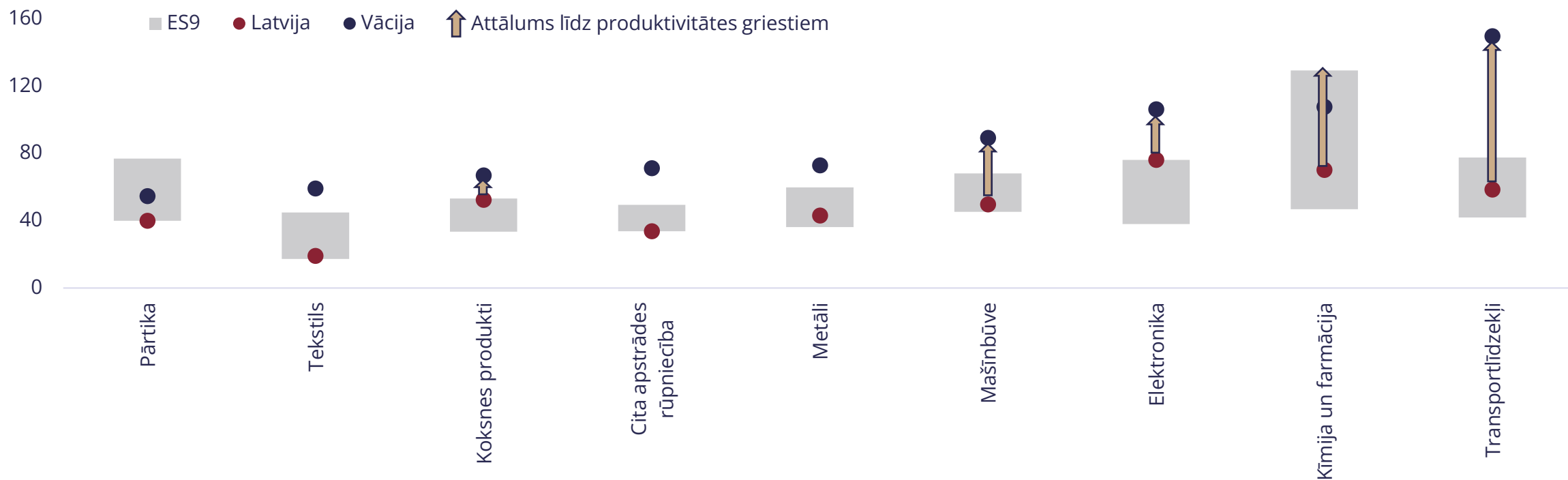
* Produkta īpatsvars noteiktās valsts eksportā pārsniedz pasaules vidējo rādītāju.
Produktu detalizācija atbilst 4 zīmēm HS92 produktu klasifikācijā.

Eksportējam papīrmalku uz Somiju un Zviedriju.
Tur tiek ražota celuloze un papīrs.
Importējam papīru no Somijas un Zviedrijas (daļa ražota no Latvijas papīrmalkas).

Koksnes produktos jau esam produktīvi, ierobežotas iespējas tālāk audzēt produktivitāti. Visaugstākie produktivitātes griesti – augstas pievienotās vērtības nozarēs

Produktivitāte apstrādes rūpniecības apakšnozarēs

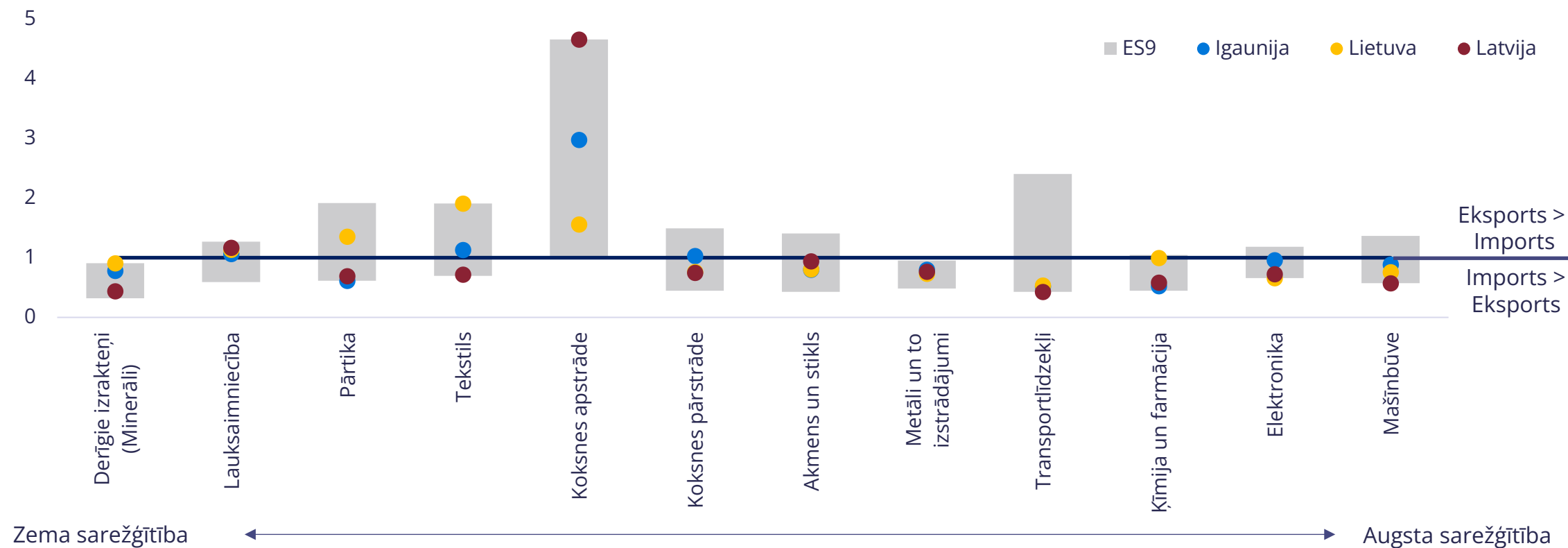
(tūkst. eiro uz nodarbināto gadā pēc pirktspējas paritātes; ES9 un Vācijā; 2022.–2024. gadā vidēji)

Apstrādes rūpniecības apakšnozares sarindotas pēc produktivitātes Vācijā (augošā secībā).

Sarežģītās produktu grupās eksportējam ievērojami mazāk, nekā importējam

Eksporta un importa attiecība (2022.–2024. gadā vidēji)

Pelēkie stabiņi atspoguļo ES9 valstu (Latvija + ES8) minimālo un maksimālo vērtību.
ES8 valstis ir Lietuva, Igaunija, Polija, Čehija, Ungārija, Rumānija, Slovākija un Slovēnija.

Preču eksporta konkurētspējas rādītāji

Latvijas rangs ES9 valstu grupā (2022.–2024. gadā vidēji vai jaunākie pieejamie dati)

Produkti	Īpatsvars eksportā	Tirdzniecības balance	Globālā tirgus daļa**	Eksporta sarežģītība	Produktu skaits ar RCA>1	Eksports uz iedzīvotāju	RCA specializācijas indekss:	
							Bruto eksports	Eksporta iekš. piev. vērtība
Mašīnbūve un transportlīdzekļi	9	9	9	6	9	9	9	9
Elektronika un elektriskās ierīces*	8	8	8	2	8	9	8	8
Ķīmija un farmācija	6	7	7	4	6	7	6	7
Metāli un to izstrādājumi	7	6	7	7	8	7	7	8
Koksnes produkti	1	1	1	9	6	1	1	1
Tekstilizstrādājumi u. c.	6	8	7	7	4	7	6	7
Pārtika	1	6	2	4	3	2	1	3
Lauksaimniecība	1	3	1	1	1	2	1	1

Produktu sarežģītība

* Dati var nebūt precīzi liela reeksporta īpatsvara dēļ. ** Tirgus daļa koriģēta pēc iekšzemes kopprodukta lieluma.

Krāsu apzīmējums: **1.–3. vieta: zaļš; 4.–6. vieta: zils; 7.–9. vieta: sarkans.**

ES9 valstis ir Latvija, Lietuva, Igaunija, Polija, Čehija, Ungārija, Rumānija, Slovākija un Slovēnija.

Secinājumi un ieteikumi ekonomikas politikai I

1. Mērķis ↑ eksporta apjomu no 60 % līdz 80 % no IKP 2035. gadā (politikas plānošanas dokumentos).

- Nav skaidrs, kāpēc eksportam jāsasniedz tieši 80 %.
- Bruto eksporta vērtība var nepalikāt Latvijā (reeksports, izejmateriālu imports).
- Ne viss eksports ir vienlīdz labs (piem., apaļkoks).

2. Mērķis ↑ lielo uzņēmumu skaitu (politikas plānošanas dokumentos).

- Lielie uzņēmumi pārsvarā strādā Latvijai tradicionālās jomās.
- Uzņēmumu mērogošana iekonservē pašreizējo ekonomikas struktūru.

=> Vispirms jāmaina Latvijas ekonomikas struktūra; uzņēmumu mērogošana jāveicina pēc tam.

3. Valsts atbalsta pasākumi "prioritārām" nozarēm?

- Valsts atbalsts nerada jaunu naudu, bet tikai pārdala to starp nodokļu maksātājiem.

Tāpēc par atbalstu izredzētām nozarēm faktiski samaksās visi pārējie uzņēmumi (un iedzīvotāji).

- Atbalstot jomas, kas jau līdz šim daudz eksportēja, mēs riskējam subsidēt "vakardienas ekonomiku", kurai var nebūt nekāda sakara ar ekonomikas nākotnes potenciālu.
- Neoficiālo sakaru un korupcijas riski.

=> Atbalsts jāpamato nevis ar nozares nosaukumu (NACE vai RIS3), bet tam jānovērš privātā tirgus trūkumi.

Secinājumi un ieteikumi ekonomikas politikai II

4. ES fondu programmu dizains labvēlīgs esošo aktivitāšu mērogošanai, ne augsta riska inovācijām.

(izņēmumu ir maz: LIAA inovāciju vaučeri; ALTUM *startup* atbalsts).

- Pretendentiem piešķir punktus par esošo rentabilitāti, līdzšinējo eksporta pieredzi.
- Komercbanku līdzfinansējuma prasība => ja banka nedod kredītu, projekts nevar sākties.
- Uzņēmēji izvēlas neriskēt ar radikālām inovācijām, lai nauda pēc tam nav jāatmaksā.

=> Jāiegulda nevis tur, kur jau ir lieli produktīvi uzņēmumi, bet kur augstāki produktivitātes griesti (bet arī risks)?

5. Jaunu darba vietu radīšana vai saglabāšana – viens no galvenajiem ES fondu projektu atlases kritērijiem un iznākuma rādītājiem.

- Jaunas darba vietas rodas Latvijai tradicionālās jomās – iekonservējas pašreizējā ekonomikas struktūra.
- Radīt jaunas darba vietas Latvijā bija aktuāli pirms 15 gadiem augsta bezdarba apstākļos, bet ne šodien.

=> ES fondu projektiem jāveicina darba automatizācija, citādi ekonomikas strukturālai transformācijai var nepietikt cilvēku.

Secinājumi un ieteikumi ekonomikas politikai III

6. ↑ izdevumi pētniecībai un attīstībai (R&D)? Valstis ar sarežģītāko preču eksportu iegulda R&D.

- Latvijā R&D par maz iegulda tieši privātie uzņēmumi (valdības un universitāšu R&D tēriņi tuvu ES vidējiem).
- Vienkāršai ekonomikas struktūrai pētniecību nevajag?
- Vai arī uzņēmumi netic Latvijas pētnieku veikumam? [[zinātnisko publikāciju kvalitāte](#)].

7. Izglītības sistēmai jāgatavo vairāk speciālistu elektronikai, mašīnbūvei, ķīmijai un farmācijai?

- Izglītības sistēmu nevar vainot par speciālistu gatavošanu atbilstoši Latvijas darba tirgus vajadzībām.
- Kad būs cita ekonomikas struktūra, izglītības sistēma gatavos citus speciālistus. Taču bez sagatavotiem speciālistiem cita ekonomikas struktūra var arī nekad neiestāties. Dažreiz pietrūkst pirmā pasūtītāja.

=> iespējama lielāka publiskā iepirkuma loma – valsts var kļūt par pirmo klientu jauniem risinājumiem aizsardzībā, veselībā, enerģētikā, pakalpojumu digitalizācijā.

Kopsavilkums

Attīstīta lauksaimniecība nav pretrunā ar attīstītu elektroniku, ķīmiju vai mašīnbūvi. Piemēram, pasaules lielākais graudaugu eksportētājs ir ASV. Taču ASV ekonomiskos panākumus galvenokārt nosaka citi produkti.

Mums nevis jāslēdz pārtikas rūpniecība vai kokapstrāde (jo šīm nozarēm it kā vidēji ir "zema pievienotā vērtība"), bet ir jāprot no lauksaimniecības izejvielām un koksnes ražot arī augstas pievienotās vērtības produktus.

Taču, attīstot tikai lauksaimniecību, pārtikas rūpniecību un kokapstrādi, Latvija nekad nerasnīgs to bagātāko valstu labklājības līmeni, kuras specializējas mašīnbūvē, elektronikā, ķīmijā un farmācijā. Jo šiem produktiem ir daudz augstāki produktivitātes griesti.

Mūsu valsts, mūsu banka

Jautājumiem un komentāriem:
Olegs.Krasnopjorovs@bank.lv